

Без оголошення війни: влада проводить «повзучу деукраїнізацію».

Останні місяці зарясніли інформаційними приводами щодо фактичного звуження сфер застосування української мови.

Конституційний Суд ухвалив рішення, яке може призвести до вживання в судах «мов меншин» (читай: російської) поряд з українською (читай: замість неї). У листопаді Міністерство освіти і науки, молоді та спорту підготувало законопроект щодо змін до Закону «Про дошкільну освіту», що його Кабмін уже передав до Верховної Ради. Ним дозволено створювати нові дошкільні навчальні заклади (або групи в уже наявних), де виховання дітей відбуватиметься «на їхній національній або на іншій мовах» (цитую пояснювальну записку). Раніше Верховна Рада ухвалювала рішення про зменшення квот на україномовну продукцію на теле- й радіоканалах (де українську мову й без того чути дедалі менше, а пісні нею – переважно вночі). Міносвіти й місцева влада заохочують переведення українських шкіл у статус «двомовних» – як це трапилося в Одесі. А міністр Табачник воліє зобов'язати всіх чиновників володіти й українською, і російською мовами.

Таким чином, звужуються сфери, де українська повинна мати підтримку з огляду на її державний статус: судочинство, державна служба, освіта, засоби масової інформації. Лукавлять ті, хто виступає водночас за «рівні умови» та «ринкове змагання» для мов, насамперед української та російської. Після домінування останньої за радянських часів у «важливих» (управління, наука, освіта й подібне) та «популярних» (провідні ЗМІ, масова культура, розваги тощо) сферах українська багато в чому має наздоганяти: її вживання в багатьох царинах тільки-но почали практикувати. І для того, щоб «змагання продуктів різними мовами», за яке ратують прихильники «прав російської», справді було вільним і рівним, українська повинна дістати реальну (а не декларативну) законодавчу підтримку, яка компенсувала б її другорядний статус у минулому.

Зрештою, більшість громадян України погоджуються з тим, що проблеми російської мови, за порятунку якої так ратують табачники, просто не має. Статус її вважають проблемою 1–3% опитаних, і в переліку злободенних питань він значиться у другому десятку.

Однак, апелюючи до прав, яким нічого не загрожує, «косметичними» змінами до законів, підзаконними актами й судовими рішеннями нинішня влада повертає в Україні панівне становище російській мові – навіть без внесення змін до Конституції та мовного законодавства.

ХАРТІЯ ВЕДЕ

13 грудня КС визнав конституційними положення частин четвертої-п'ятої статті 12 Закону «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 року: «...у судах, поряд з державною, можуть використовуватися регіональні мови або мови меншин відповідно до Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» в порядку, встановленому процесуальним законом».

Це не перший акт, який обґрунтовує посилення статусу російської положеннями Хартії. Але такі посилання не є коректними. Україна ратифікувала Європейську хартію регіональних мов або мов меншин у судовій сфері в дуже «м'якій» формі. Згідно із Законом «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» від 15 травня 2003 року, офіційний Київ узяв на себе такі зобов'язання: 1) у кримінальному судочинстві – передбачити, щоб клопотання й докази, в письмовій чи усній формі, не були розглянуті як неприйнятні виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональною мовою або мовою меншини; 2) у цивільному судочинстві – «дозволити подання документів і доказів регіональними мовами або мовами меншин»; 3) під час судового провадження у справах, що стосуються адміністративних питань – «дозволити подання документів і доказів регіональними мовами або мовами меншин». Крім того, держава узяла на себе зобов'язання «не заперечувати дійсність для сторін процесу юридичних документів, складених у межах країни, виключно на тій підставі, що вони сформульовані регіональною мовою або мовою меншини», й «забезпечити наявність складених регіональними мовами або мовами меншин найбільш важливих національних законодавчих актів і тих документів, які, зокрема, стосуються осіб, що вживають ці мови, якщо їх наявність не забезпечена іншим шляхом».

Некоректність законодавчого формулювання – в терміні «використання» регіональної мови чи мови меншини «поряд з державною», що може на місцевому рівні бути тлумачено занадто широко. Крім того, як зазначили народні депутати в конституційному поданні до КСУ, Закон «Про судоустрій і статус суддів» не відобразив принципу «територіальності» застосування регіональних мов.

Як часто буває в Україні, Конституційний Суд своїм рішенням ситуації не прояснив. Лише підтвердив, що норма закону від 7 липня 2010 року про використання регіональної мови у судовому процесі відповідно до Закону «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин» є конституційною.

Парадокс у тому, що досі в Україні не прийнято закону про порядок реалізації Європейської хартії регіональних мов або мов меншин. Це означає, що «мовні» новели Закону «Про судоустрій і статус суддів», як й інші «лінгвістичні» нововведення, котрі посилаються на Європейську хартію регіональних мов чи мов меншин, на сьогодні бути застосовані формально не можуть. Але, підозрюємо, це з ними станеться: конкретні чиновники (а тепер уже й судді) на власний розсуд використовуватимуть російську замість державної. А тим часом під ці «факти реального життя» підводитимуть і законодавчу базу.

ФРАНКОМОВНИЙ ПУШКІН

«Я – фольклорний елемент, у мене є документ», – таке враження, що це не слова Леоніда Філатова, а пряма мова нардепів Вадима Колесніченка та Сергія Ківалова про ініційований ними законопроект щодо засад державної мовної політики (реєстр. № 9073). З погляду правового регулювання те, що пропонують у законопроекті, інакше як із гумором, сприйняти важко. Законотворці бажають надавати мові статус регіональної, якщо вона є рідною для не менш ніж 10% громадян, котрі населяють певну територію. Такий низький поріг для здобуття цього статусу є рідкісним явищем для Європи, але Колесніченко з Ківаловим ідуть далі. Вони визначають рідну мову як першу, «якою особа оволоділа в ранньому дитинстві». Дехто в цьому положенні бачить спробу консервації результатів русифікації. Але це скоріше провокація проти російської культури. Бо означає, що Антон Чехов – україномовний, зважаючи на його «одкровення» перед Горьким і Лазаревським: «...я в дитинстві не говорив інакше, як по-малоросійськи». Далі – більше. Виявляється, рідною мовою Александра Пушкіна слід вважати французьку: саме вона була першою, якою він оволодів у ранньому дитинстві.

Приймати рішення щодо надання статусу регіональної мови, згідно із законопроектом № 9073, мають місцеві ради. За їхньою ухвалою чи за результатами збору підписів статус регіональної може отримати мова і з меншою (аніж 10%) кількістю носіїв. І хоч чітко не встановлено, які ради мають право приймати такі рішення, з Пояснювальної записки до законопроекту можна зробити висновок, що йдеться про будь-які. Водночас визначено пріоритет рішень рад областей перед рішеннями рад районів і рад базового рівня (що, до речі, повністю суперечить принципів місцевого самоврядування в Україні в частині поділу компетенції між радами). Так, за підрахунками авторів законопроекту, із 27 регіонів російська мова стане регіональною в 13 регіонах України (зокрема, й у місті Києві); кримськотатарська – в АР Крим, угорська – в Закарпатській області, румунська – в Чернівецькій. Абсурдність такої ситуації дуже добре ілюструється на прикладі Чернівецької області – тут з цілковито українськими районами службовці органів влади (аж до сільського голови) повинні володіти румунською мовою.

За змістом перелік сфер запровадження регіональної мови в областях України, наведений у законопроекті, свідчить про те, що в більшості з них буде де-юре двомовність, де-факто – російська одномовність. До речі, законопроект № 9073 вже розкритикувала як дискримінаційний щодо української мови Венеціанська комісія.

Але найсмішнішим, коли аналізувати супровідні документи до законопроекту Колесніченка й Ківалова, бачиться його фінансове обґрунтування. «З урахуванням того, що у Державному бюджеті передбачені кошти на забезпечення розвитку і функціонування української мови як державної та на імплементацію Закону України «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин», введення в дію цього законопроекту не потребує додаткових бюджетних коштів». Для довідки: у держбюджеті 2011 року на імплементацію Хартії передбачено видатки на суму 1,1 млн грн, а на забезпечення розвитку та застосування української мови – 3 млн грн. Загальна сума, як бачимо, 4,1 млн грн. Звідси варіанти розгадки законодавчих новел: 1) у Пояснювальній записці – відверта ... неправда; 2) в особі Колесніченка й Ківалова маємо непрофесіоналів, не здатних навіть приблизно поррахувати вартість реальної двомовності у 15 регіонах і тримовності в Криму. За найскромнішими підрахунками, реалізація цього

законопроекту коштуватиме платникам податків не менш як 1,3 млрд грн за рік (перехід на дві мови діловодства, наприклад).

Якщо «діячам» від ПР не до снаги реально прорахувати витрати бюджету для реалізації проекту, то не дивно, що вони не можуть адекватно оцінити політичні, суспільні наслідки у випадку прийняття «мовного» закону. Йдеться про безпрецедентну міжнаціональну напруженість, яку може породити така політика. Варто пам'ятати, що майже всі європейські держави відмовилися від «мовної» та національної змагальності на рівні регіону саме для збереження міжнаціонального спокою.

ПОГЛЯД

Віктор Шишкін, суддя Конституційного Суду України (мав свою думку щодо рішення КСУ за поданням 54 народних депутатів на окремі статті прийнятого 2010 року закону «Про судострій і статус суддів».

Законодавець, ухвалюючи закон про судострій, особливо це стаття 12, не звернув уваги на Закон «Про ратифікацію Європейської хартії регіональних мов або мов меншин». Хоча цей закон указує повну назву Хартії, але в статті 2 зазначено, до яких мов застосовується Хартія. В законі чітко написано: до мов національних меншин. І дано перелік цих мов національних меншин. Таким чином, методом математичного виключення (а він застосовується і в юриспруденції) в законі про ратифікацію не вказано, які його норми слід вживати до того, що в Хартії називається регіональними мовами. Я сьогодні не знаю, що таке регіональна мова. Можливо, це одеська мова з кінофільму «Ліквідація», чи ще якась. У Європі самі не визначилися з тим, що таке регіональна мова. Дехто називає регіональною, наприклад, фризську мову в Німеччині, і я не знаю, чи це мова меншин, чи регіональна. Такою вважають мову лужицьких слов'ян у Німеччині, але як на мене, це мова національна. З термінами, особливо міжнародними, треба дуже обережно поводитися. На них, і я зазначив це у своїй окремій думці, треба дивитись через текст нашої Конституції. А тут згадано лише мову національних меншин і мовну самотність корінних народів. Інших термінів в українському законодавстві немає.

Андрій Дуда, [Український тиждень](#)